

Kowalska Jolanta E. Fair play i foul play w świadomości uczniów Greig City Academy w Londynie = Awareness of fair play and foul play among the students of Greig City Academy in London. *Journal of Education, Health and Sport*. 2015;5(8):457-473. ISSN 2391-8306. DOI [10.5281/zenodo.31773](https://doi.org/10.5281/zenodo.31773)
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/2015%3B5%288%29%3A457-473>
<https://pbn.nauka.gov.pl/works/642647>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.31773>
Formerly *Journal of Health Sciences*. ISSN 1429-9623 / 2300-665X. Archives 2011 – 2014
<http://journal.rsw.edu.pl/index.php/JHS/issue/archive>

Deklaracja.
Specyfika i zawartość merytoryczna czasopisma nie ulega zmianie.
Zgodnie z informacją MNiSW z dnia 2 czerwca 2014 r., że w roku 2014 nie będzie przeprowadzana ocena czasopism naukowych; czasopismo o zmienionym tytule otrzymuje tyle samo punktów co na wykazie czasopism naukowych z dnia 31 grudnia 2014 r.
The journal has had 5 points in Ministry of Science and Higher Education of Poland parametric evaluation. Part B item 1089. (31.12.2014).
© The Author (s) 2015;
This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland and Radom University in Radom, Poland
Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 21.03.2015. Revised 24.06.2015. Accepted: 1.07.2015.

FAIR PLAY I FAUL PLAY W ŚWIADOMOŚCI UCZNIÓW GREIG CITY ACADEMY W LONDYNIE

AWARENESS OF FAIR PLAY AND FOUL PLAY AMONG THE STUDENTS OF GREIG CITY ACADEMY IN LONDON

Jolanta E. Kowalska

Uniwersytet Łódzki, Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego
Wydziału Nauk o Wychowaniu

Słowa kluczowe: fair play, foul play, projekt Jestem fair

Keys words: fair play, foul play, project I'm fair

Streszczenie

Idea fair play w rywalizacji sportowej spełnia ważną rolę wobec zagrożeń współczesnego sportu, między innymi takich jak: komercjalizacja, oszustwo, doping czy korupcja. Te i inne negatywne zjawiska sportowe powodują, iż człowiek ztraca wartości moralne. Faul play używane jest w odniesieniu do osób zasługujących na naganę, a nawet karę. Można to zinterpretować jako odwrotność postawy fair play.

Współlistnienie we współzawodnictwie sportowym fair play i foul play jest więc nieuniknione i często jest niezrozumiałe wśród uczestników widowiska sportowego.

Mając powyższe na uwadze postanowiono sprawdzić jak rozumieją pojęcie fair play i foul play uczniowie szkoły Greig City Academy, którzy byli gospodarzami rozgrywek sportowych z łódzkimi gimnazjalistami w ramach projektu „Jestem fair”, rozegranego w październiku 2012 r.

Celem poznawczym podjętych badań była próba określenia poziomu świadomości badanej londyńskiej młodzieży uczestniczących w projekcie „Jestem fair” w zakresie rozumienia pojęć fair i foul play.

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego za pomocą kwestionariusza ankiety pt. "Fair play in sport and in life".

Abstract

The Idea of fair play in sports competition plays an important role to the threats of the modern sport, among other things, such as commercialisation, cheating, doping or corruption. These and other negative phenomena of sports cause that people lost the moral values. Foul play is used for those who deserved warning or even punishment. This can be interpreted as the inverse of the attitudes of fair play.

The coexistence in sporting competitions of fair play and foul play is so inevitable but often incomprehensible spectacle among the participants.

With this in mind, it was decided to find out how the students of Greig City Academy understand the concept of fair play and foul play. Respondents were hosting the sport tournament with students of schools from Lodz within the framework of the project "I'm fair", played in October 2012.

The aim of cognitive studies undertaken was an attempt to determine the level of awareness of the London youth participating in the project "I'm fair", in terms of understanding the concepts of fair and foul play.

The research was conducted by using the diagnostic survey questionnaire "Fair play in sport and in life".

Fair a foul play

Pojęcie fair play trudno zwięźle zdefiniować w jakimkolwiek innym języku poza angielskim. Jak pisze A. Caille „Słowo fair play oznacza - z jednej strony sprawiedliwość i słuszność, a z drugiej – przyjemność i piękno” (Caille, 1996, s. 57).

Słowo „fair play” pochodzi z języka angielskiego i zostało użyte w dwóch tekstach, które powstały pod koniec XVI wieku: w sztuce Williama Szekspira „Życie i śmierć króla

Jana”, gdzie określenie fair play pojawia się w akcie V w scenie I oraz w rozprawie Jamesa Balmforda o grze w karty, zatytułowanej „Krótki i jasny dialog dotyczący bezprawności gier i kart”.

I tak, z jednej strony jest pojęcie użyte przez Szekspira, które związane jest z kulturą rycerską, mającą spory udział w kształtowaniu późniejszej etyki sportu, z drugiej traktat o nielegalnej grze w karty, o raczej wątpliwym znaczeniu dla tworzenia kultury, lecz pojęcie w nim użyte bliższe jest nowożytnej sportowej rywalizacji (Lipoński, 2010, s. 22). I nie do końca wiadomo, które należałoby uznać za pierwsze odniesienie do dzisiejszego rozumienia tego znaczenia.

Pierre de Coubertin, twórca nowożytnych igrzysk olimpijskich, nie był zwolennikiem angielskiej terminologii. Próbował on zastępować anglosaskie *fair play* francuskim ‘duchem rycerskości’ (l’espirit chevalresque), jednak wśród większej liczby sportowców i działaczy olimpijskich . podczas Igrzysk Olimpijskich w Londynie w 1908, popularniejsza była jednak nazwa ‘fair play’ (Lipoński, 2000, s. 160).

Obok słownikowych ujęć fair play, znajdziemy w literaturze inne określenia, wykraczające bardzo często poza ramy rywalizacji sportowej i odnoszących się do zachowań w sferze życia codziennego. Jednym z ciekawszych przykładów jest wypowiedź sekretarza generalnego UNESCO, Rene Maheau, który stwierdził, że „fair play jest objawem lojalności, a więc cnoty mającej swe źródło w naturze ludzkiej (...). Powinna się na nim opierać każda odmiana wychowania fizycznego i intelektualnego. Fair play jest wykładnikiem równości wszystkich ludzi, ponieważ jego tendencja wyraża się w wyrównywaniu szans (...). Fair play jest wreszcie kultem gestu pozbawionego jakichś przesłanek czerpania korzyści, gestu, którego piękno polega na zupełnej bezinteresowności, a więc jest objawem kultury w najczystszej postaci” (Zuchora, 1996, s. 42).

W Manifestie Sportowym fair play zostało określone jako duch sportowy: jest on „tożsamością zasady fair play, postawy wobec przeciwnika, a wobec sędziego – bezwzględnej dyscypliny. Zakłada on pogodne zachowanie się, tak w sytuacji zwycięstwa, jak i klęski. Jest on podstawowym prawem w sporcie i nadaje mu rycerski charakter” (Manifest Sportowy Międzynarodowej Rady do Spraw Wychowania Fizycznego i Sportu, 1996, s. 213).

Józef Lipiec przedstawia istotę zasady fair play jako ważny wyznacznik w rywalizacji sportowej: „nie wolno! Nie wolno wygrywać w sposób nieuczciwy lub niezbyt czysty,

albowiem taki sposób zwycięstwa jest zaprzeczeniem radykalnie ujętej sprawiedliwości.” (Lipiec, 1999, s. 170)

Alicja Przyłuska-Fischer natomiast określa fair play jako zbiór zasad moralnych, które trzeba przestrzegać, aby zachować sprawiedliwe warunki rywalizacji:

1. „Zasady przestrzegania wszystkich reguł;
2. Zasady bezwzględnego podporządkowania się przepisom sędziego, który traktowany jest jako rzecznik bezstronności oceny warunków sportowych;
3. Zasady zachowania obiektywnie równych warunków rywalizacji, zwanej także zasadą równych szans;
4. Niewykorzystywania przewagi losowej, będącej uszczegółowieniem zasady równości szans, która składa w szczególnych przypadkach odpowiedzialność za zachowanie sprawiedliwych warunków rywalizacji sportowej na samych zawodników;
5. Świadomej rezygnacji z możliwości osiągnięcia nieuczciwego zwycięstwa, która odwołuje się, tak jak poprzednia, do poczucia odpowiedzialności zawodników za zachowanie reguł czystej gry” (Przyłuska-Fischer i Misiuna, 1993, s. 27).

Zbigniew Krawczyk odnosi fair play do postawy człowieka w ogóle - „wartość potencjalną właściwą każdemu człowiekowi, niemniej, ażeby ją osiągnąć należy postępować zgodnie z kodeksem etycznym, a więc mówiąc ogólnie żyć godziwie” (Krawczyk, 1996, s.24).

Odwołując się do moralności każdego człowieka, a zarazem niczego ogólnie nie nakazując, Zofia i Ryszard Żukowscy w Kodeksie Fair Play wskazują na 10 zasad:

- „1. Fair play – to mój pomysł na sukces w sporcie i w życiu, ale nie za wszelką cenę.
2. Fair play – to radość sportowania i umiejętność przegrywania.
3. Fair play – to mój sposób na samorealizację w sporcie i udane życie.
4. Fair play – to życzliwość dla ludzi, pomoc i współdziałanie w sporcie i w życiu.
5. Fair play – to równość szans w sporcie oraz w życiu: w grze, w zabawie, w rywalizacji sportowej.
6. Fair play – to odpowiedzialność za postawę własną i zespołu, to identyfikacja z celami grupy.
7. Fair play – to przestrzeganie reguł gry i przepisów w walce sportowej i na co dzień w życiu.
8. Fair play – to bezpieczeństwo i troska o zdrowie ludzi uprawiających sport.
9. Fair play – to wzajemny szacunek w sporcie i w życiu codziennym.

10. Fair play – to sport bez dopingu, kaperownictwa i oszustw, to walka z niełojalnością i niesprawiedliwością w sporcie i w życiu” (Bodasińska, 2007, s. 13).

Jak podaje Wojciech Lipoński „najstarszym przejawem etyki związanej ze sportem jest fresk z miasta Akroteri na wyspie Santorin. (Lipoński, 2010, s. 16), a jako pierwszy ślad etyki sportowej w literaturze, odnajduje się na stronach „Iliady”, gdzie „księga XXIII w całości jest poświęcona igrzyskom pogrzebowym pod Troją, po śmierci Patroklosa (Lipoński, 2010, s. 16).

W czasach starożytnej Grecji nie znano terminu fair play, a to co współcześnie pod nim rozumiemy, realizowano poprzez zachowanie zgodne z pojęciem cnoty - *arete* oraz z założeniami *filotimi*. Zachowanie zgodne z *arete*, wynikało bardziej z dostosowania się do zasad określonych przez społeczność, w której żyła jednostka niż z potrzeby wewnętrznej, gdzie wartości są generowane przez każdego z osobna (Lipoński, 1996, s. 62). „Antyczna etyka sportu, (...) od współczesnej różniła się jednym ważnym elementem: nie uwzględniała indywidualnej motywacji postępowania” (Lipoński, 1996, s. 19).

Pewnego rodzaju przejawy fair play funkcjonowały także u Rzymian „wśród elitarnych oddziałów jakie powstawały w czasach cesarza Galiena w III w. n. e. Składały się one z synów najbogatszych patrycjuszów rzymskich „(...) nie krzywdzili bezbronnych, nie dobijali rannych jeńców, nie pastwili się nad pokonanymi” (Lipoński, 1996, s. 64).

Jak podaje Wojciech Lipoński, zwrot *fir fer*, oznaczający w przybliżeniu to samo, co anglosaskie *fair play*, pojawia się w literaturze irlandzkiej (Lipoński, 1996, s. 65).

Fair play zyskuje na znaczeniu w epoce średniowiecza jako etos rycerski oparty na honorze, który nakazuje postępowanie zgodne z kodeksem etycznym, zakładającym „bezinteresowne poszanowanie obowiązujących reguł m.in. w walce zbrojnej oraz w sporcie. Bierze się stąd wyższość czystości gry nad względami taktycznymi, nie wykorzystania niekorzystnej pozycji przeciwnika, rezygnacja z przypadkowej przewagi oraz odwaga nie licząca się z poczuciem niebezpieczeństwa. w wartości honoru znajdują swoje zakorzenienie takiej cnoty jak: męstwo, lojalność i wierność, prawdomówność oraz uzasadniona duma. Chodzi tu w szczególności o pokonywanie własnych słabości oraz siłę charakteru” (Krawczyk, 1996, s. 24). Oprócz honoru, dużą rolę w realizacji etosu rycerskiego miała sława. w praktyce gdy jeden z przeciwników znajdował się w gorszym położeniu, drugi dążył do tego, aby wyrównać szanse. Czynił tak, ponieważ zwycięstwo nad gorzej usytuowanym przeciwnikiem nie przyniosło by mu wspomnianej sławy. Trzeba zaznaczyć jednak, że taką postawę etyczną okazywano osobie, należącej tylko do stanu rycerskiego, co wyraźnie

wskazuje na brak pełnego pokrycia ze współczesnym rozumieniem zasady fair play (Mueller, 1996, s. 76).

W epoce renesansu, funkcjonował ideał dworzanina, zwanego „cortegiano”, który „uosabiał świadome połączenie postaw i sprawności etycznych, estetycznych i rycerskich. Jego maniery są nienaganne, jest wykształcony w muzyce i sztukach, a wszystkie zalety wspierane siłą charakteru, łączy w harmonijną całość” (Mueller, 1996, s. 77).

Jak pisze Wojciech Lipoński „między pojawieniem się terminu fair play u Szekspira a wprowadzeniem go do terminologii sportu obserwujemy trwającą co najmniej dwa stulecia lukę. Nie oznacza to, że potrzeba zachowania w duchu, określanym jako fair play, nie istniała w ówczesnych formach sportu, nie tylko zresztą w Anglii” (Lipoński, 2010).

„Współczesna etyka sportowa, w jej węższym rozumieniu, kształtowała się na przełomie XVIII i XIX wieku, w oparciu o tradycję angielskiego sportu amatorskiego, uprawianego przez gentelmenów. (...) uprawiający takie sporty, jak np. tenis, jazdę konna, pływanie czy polowanie, odziedziczył w spadku po kodeksie rycerskim nie tylko zasady „fair play” obowiązujące w walce sportowej, ale także głębokie poczucie honoru i kult amatorstwa, związany z unikaniem jakiegokolwiek piętna zawodowości” (Przyłuska-Fischer i Misiuna, 1993, s. 24).

W Polsce, przed I wojną światową, fair play mogło funkcjonować w stowarzyszeniach sportowych, organizowanych na kształt angielskich klubów. Po zakończeniu II wojny światowej pojawiło się pod koniec 1950 roku, lecz w słownikach zaistniało dopiero po roku 1970 - Polski Komitet Olimpijski wraz z redakcją dziennika „Sztandar Młodych”, za szlachetną postawę sportową przyznawał nagrodę „Dżentelmena roku”, a od 1984 „Fair Play” (Lipoński, 2010, s.160).

Negatywne zjawiska sportowe powodują zatracanie przez ludzi wartości moralnych, co powoduje zachowania niegodne i odwrotne do zasad fair play. Takie zachowania z języka angielskiego określa słowo „*faul*”- używane „na oznaczenie czegoś niskiego, podłego, zasługującego na przyganę, a nawet karę. Zdaniem Zbigniewa Krawczyka „podstawowe zasady etyki sportowej miały i mają nadal swoje zasadnicze źródło poza światem sportowym. A więc moralne zachowania w sporcie determinowane są przede wszystkim stanem moralności społeczeństwa jako całości i odbijają jego „rozchwianie” moralne” (Krawczyk, 1993, s. 53). I jak pisze Piotr Kędzia (2012) „szczególną rolę w nadawaniu jakości i wartości wydarzeniom życia codziennego, także i sportowego nadają - mass media. W relacji z wydarzeń sportowych warto zwrócić uwagę na „nieformalne rozgrzeszanie” nieuczciwych

zachowań aktorów widowiska sportowego. W przekazie medialnym „*faul* taktyczny” czy tzw. „cwaniactwo sportowe”, zyskują aprobatę i zaliczane są w poczet niezbędnych czynników do odniesienia zwycięstwa”.

Współistnienie *faul play* (*foul play*) i *fair play*¹ we współzawodnictwie sportowym wydaje się w dobie zagrożeń współczesnego sportu komercjalizacją, a co za tym idzie korupcją i dehumanizacją, powodują wiele negatywnych zachowań wszystkich uczestników widowiska sportowego: zawodników, trenerów, sędziów, działaczy i kibiców.

Idea projektu „Jestem fair”

Wszystkie powyższe przykłady definiowania zasady fair play, a także jej przeciwstawnego *faul play*, potwierdzają trudność w jej jednoznacznym pojęciu znaczeniowym. Mimowolnie synonimami tego określenia stają się takie wyrazy jak: sprawiedliwość, godność, tolerancja, szacunek i wiele innych i dotyczą przede wszystkim:

- Tolerancji dla ras, narodowości, religii;
- Potrzeby doskonalenia siebie;
- Pokojowego współistnienia między ludźmi;
- Szacunku do innego człowieka;
- Dobrowolnego poszanowania i respektowania norm i przepisów określających zasady współżycia społecznego;
- Zaufania do innych ludzi i wiary w ich dobro” (Kowalska i Kaźmierczak, 2010, s. 13).

Wprowadzenie projektu „Jestem Fair”, wspólnie przez Urząd Miasta Łodzi i Pracownię Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ we współpracy w pierwszej jego edycji z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Ministerstwem Sportu i Turystyki oraz współpartnerami, jest kontynuacją programu pilotażowego realizowanego w roku szkolnym 2009/2010 w czterech szkołach podstawowych z terenu Miasta Łodzi. Jego założenia i realizacja zostały opisane w Raporcie pt.:” Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach” (Kowalska i Kaźmierczak, 2010). Projekt pilotażowy powstał z chęci

¹ Istota fair play ukazuje się jako falsyfikowalna etycznie koncepcja moralności sportowej (*faul play*), skutkiem czego zyskuje ona w wymiarze autentyczności empirycznej. Zdolności falsyfikacyjne fair play oddalają bowiem potencjalne zarzuty „metafizycznej moralności” zasady fair play. Zob. N. Postman, *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, Warszawa 1995, s. 180-186.

efektywnej promocji pozytywnych zachowań w sporcie i życiu w ramach idei „fair play” oraz kształtowania postaw poszanowania obowiązującego porządku prawnego, w szczególności w trakcie imprez sportowych.

Celem głównym projektu jest propagowanie idei fair play, jako edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia i tolerancji dla innych osób, kultur i wyznań wśród uczniów klas pierwszych, rozpoczynających III etap kształcenia (naukę w gimnazjach).

Wyniki badań przedstawione w Raporcie, jak również zainteresowanie uczestników, potwierdziły potrzebę kontynuacji programu i zasadność objęcia projektem większej liczby szkół. Objęto zatem działaniami edukacyjnymi uczniów klas pierwszych tych łódzkich gimnazjów, które zgłosiły chęć uczestnictwa w projekcie².

Cel i metody

Uczniowie ze zgłoszonych gimnazjów – zgodnie z regulaminem – oprócz uczestnictwa w imprezach masowych brali udział w części konkursowej, w ramach której przedstawiciele zwyciężskich szkół utworzyli drużynę z Łodzi w piłce nożnej i koszykowej, reprezentującą w dniach 28 października – 3 listopada 2012r. miasto Łódź w Międzynarodowym Turnieju „Jestem fair” w Londynie. Turniej sportowy był rozgrywany na terenie szkoły Greig City Academy³, do której uczęszczają uczniowie wielu kultur i narodowości. Celem tego spotkania było poznanie się nawzajem poprzez sport. Łódzka drużyna, złożona z przedstawicieli szkół, mieszczących się w różnych dzielnicach miasta (ŁKS-u i Widzewa), miała za zadanie połączyć się, aby godnie zaprezentować Polskę pod względem sportowym, jak i moralnym.

Celem poznawczym badań, przedstawionych w niniejszym opracowaniu, było określenie świadomości zasady fair play oraz pojęcia foul play w sporcie i w życiu codziennym przez zawodników szkoły Grei City Academy, biorących udział w Międzynarodowym Turnieju Sportowym.

Dla celów niniejszej pracy sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Co jest najbardziej interesujące dla badanych, angielskich uczniów – zawodników podczas oglądania zawodów sportowych?

² www.uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair

³ www.greigcityacademy.co.uk

2. Który z komponentów fair play jest najbardziej istotny, a który najmniej istotny dla angielskich uczniów – zawodników, tak w sporcie, jak i w życiu?
3. Co jest główną przyczyną zachowań foul play według respondentów?
4. Jakie jest podstawowe źródło wiedzy o fair play wśród badanych?

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego, z zastosowaniem techniki ankietowej wśród 42 uczniów w wieku 13-14 lat (w tym 12 dziewcząt i 30 chłopców) ze szkoły Greig City Academy, uczestniczącej w zawodach sportowych wraz z polską młodzieżą. Dobór próby celowy.

Zastosowano narzędzie badawcze: kwestionariusz ankiety pt. "Fair play in sport and in life". Narzędzie to zostało wykorzystane i zmodyfikowane (po analizie badań przeprowadzonych w ramach pilotażu) na potrzeby niniejszego projektu za zgodą prof. Zofii Żukowskiej i prof. R. Żukowskiego, a następnie przetłumaczone na język angielski.

Terenem przeprowadzonych badań były obiekty sportowe szkoły Greig City Academy w Londynie.

Wyniki

Na pytanie: Co najbardziej Cię interesuje podczas oglądania zawodów sportowych?, badani uczniowie najczęściej wskazywali na odpowiedź: wynik sportowy, rekord, uzyskanie miejsca (38,1% wskazań). Nikt nie udzielił odpowiedzi: kłótnie pomiędzy zawodnikami, zawodników z sędziami, itp.; własny relaks,; oprawy zawodów sportowych, możliwość „sprawdzenia” się z kibicami drużyny przeciwnej (tabela 1).

Tabela 1. Odpowiedź badanych uczniów na pytanie: Co najbardziej Cię interesuje podczas oglądania zawodów sportowych? (n=42)

L.p.	Wyszczególnienie	N	%
01.	Wynik sportowy, rekord, uzyskanie miejsca	16	38,1
02.	Piękno i estetyka zawodów sportowych	7	16,7
03.	Kłótnie pomiędzy zawodnikami, zawodników z sędziami itp.	0	0,0
04.	Wszystko to mnie interesuje	10	23,8
05.	Nie interesuje mnie sama zabawa, lecz możliwość spotkania z przyjaciółmi w czasie zawodów	1	2,4
06.	Własny relaks	0	0,0

07.	Nic mnie nie interesuje, w ogóle nie oglądam zawodów sportowych	2	4,8
08.	Oprawy zawodów sportowych (doping, flagi, etc)	0	0,0
09.	Możliwość „sprawdzenia” się z kibicami drużyny przeciwnej	0	0,0
10.	Coś innego (co?)	4	9,5
11.	Wynik sportowy, rekord, uzyskanie miejsca	2	4,8

Źródło: badania własne

Określając fair play badani uczniowie najczęściej zgadzali się z twierdzeniami: „fair play kojarzy mi się głównie ze sportem” oraz „należy zawsze przyznawać się do błędów” (po 71,4% wskazań); 69% badanych nie zgadza się, a 11,9% zgadza się z tym, iż „fair play nie jest potrzebne, nie służy niczemu”; 40,5% badanych nie ma zdania, 31% nie zgadza się, a 28,6% zgadza się co do tego, iż „istnienie przepisów i norm ułatwia współzycie w grupie”. Z twierdzeniem „Obchodzenie przepisów jest dzisiaj bardzo potrzebne i pozytywne” nie zgadza się 59,5% i zgadza się 14,5% badanych uczniów (tabela 2).

Tabela 2. Stanowisko badanych uczniów wobec stwierdzeń dotyczących fair play (n=42)

L.p.	Stwierdzenia	Zgadzam się		Nie zgadzam się		Nie mam zdania	
		N	%	N	%	N	%
01.	Fair play kojarzy mi się głównie ze sportem	30	71,4	11	26,2	1	2,4
02.	Fair play to dewiza postępowania każdego człowieka bez względu na to czy uprawia sport czy nie	22	52,4	11	26,2	9	21,4
03.	Fair play nie jest potrzebne, nie służy niczemu	5	11,9	29	69,0	8	19,0
04.	Idea fair play przyczynia się do uszlachetnienia sportu	27	64,3	10	23,8	5	11,9
05.	Brak związku między fair play w sporcie i życiu	13	31,0	23	54,8	6	14,3
06.	Obchodzenie przepisów jest dzisiaj bardzo potrzebne i pozytywne	6	14,3	25	59,5	11	26,2
07.	W życiu należy zawsze rywalizować z tymi, którzy mają równe szanse	23	54,8	8	19,0	11	26,2
08.	Pomoc słabszym wydaje się zachowaniem naturalnym	23	54,8	10	23,8	9	21,4

09.	Nie ma potrzeby przyznawania się do niezauważonego przez nikogo błędu	16	38,1	11	26,2	15	35,7
10.	Należy zawsze przyznać się do popełnionego błędu	30	71,4	5	11,9	7	16,7
11	Istnienie przepisów i norm ułatwia współzycie w grupie	12	28,6	13	31,0	17	40,5

Źródło: badania własne

Na pytanie: Jak często Twoim zdaniem igrzyska olimpijskie (a także inne międzynarodowe zawody, np. mistrzostwa świata) prowadzą do przedstawionych niżej zachowań u zawodników?, 73,8% badanych wskazało „często” na odpowiedź „pogłębianie przyjaźni”, „czasami” na „zwiększenie agresywności i przemocy”, „nigdy” respondenci wskazali na odpowiedzi „dyskryminacja i rasizm” oraz „pogłębianie przyjaźni” (tabela 3).

Tabela 3. Odpowiedź badanych uczniów na pytanie: Jak często Twoim zdaniem igrzyska olimpijskie (a także inne międzynarodowe zawody, np. mistrzostwa świata) prowadzą do przedstawionych niżej zachowań u zawodników? (n=42)

L.p.	Wyszczególnienie	U zawodników					
		Często		Czasami		Nigdy	
		N	%	N	%	N	%
01.	Zwiększenia agresywności i przemocy	5	11,9	28	66,7	9	21,4
02.	Dyskryminacja i rasizm	3	7,1	19	45,2	20	47,6
03.	Zbliżanie ludzi różnych narodowości i ras	17	40,5	19	45,2	6	14,3
04.	Pogłębianie przyjaźni	31	73,8	8	19,0	3	7,1
05.	Ujawnianie w sporcie dopingu, komercjalizacji, przekupstwa	15	35,7	22	52,4	5	11,9

Źródło: badania własne

Biorąc pod uwagę cechy charakteryzujące fair play tak w sporcie, jak i w życiu, badani byli konsekwentni i najczęściej jako „istotne” uznali „zdrowie” (po 81% wskazań), a „mało istotne” „przestrzeganie przepisów” (odpowiednio: 33,3% i 42,9% wskazań).

Młodzież uważa, iż fair play we wszystkich czterech komponentach, tak w sporcie, jak i w życiu ma istotne lub mało istotne znaczenie. „Bez znaczenia” zostało zakreślone tylko przez dwóch uczniów, którzy wskazali na „odpowiedzialność” (tabela 4).

Tabela 4. Odpowiedź badanych uczniów na pytanie: Które z wymienionych cech charakteryzujących postawę fair play mają według Ciebie największe znaczenie w sporcie i w życiu? (n=42)

L.p.	Stwierdzenia	W sporcie						W życiu					
		Istotne		Mało istotne		Bez znaczenia		Istotne		Mało istotne		Bez znaczenia	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
01.	Równość szans	36	85,7	6	14,3	0	0,0	32	76,2	10	23,8	0	0,0
02.	Odpowiedzialność	30	71,4	10	23,8	2	4,8	33	78,6	7	16,7	2	4,8
03.	Zdrowie	34	81,0	8	19,0	0	0,0	34	81,0	8	19	0	0,0
04.	Przestrzeganie przepisów	27	64,3	14	33,3	1	2,4	24	57,1	18	42,9	0	0,0

Źródło: badania własne

Według 54,8% badanych uczniów główną przyczyną zachowań faul play w sporcie jest „wola zwycięstwa za wszelką cenę”, dla 19% „stres”, a najmniej wskazań było na odpowiedzi: „wygórowana ambicja”, „korzyści materialne” i „presja otoczenia” (po 4,8% wskazań” (tabela 5).

Tabela 5. Odpowiedź badanych uczniów na pytanie: Co według Ciebie jest główną przyczyną zachowań faul play w sporcie? (n=42)

L.p.	Wyszczególnienie	Ogółem	
		N	%
01.	Wola zwycięstwa za wszelką cenę	23	54,8
02.	Stres	8	19,0
03.	Wygórowana ambicja	2	4,8
04.	Korzyści materialne	2	4,8
05.	Presja otoczenia	2	4,8
06.	Inne, co?.....	1	2,4
07.	Nie wiem/ nie rozumiem tego	4	9,5

Źródło: badania własne

Interesujące jest to, iż badani uczniowie ze szkoły „Greig City Academy” najczęściej wskazali na zawodników (54,8%), a w ogóle na dziennikarzy, jako na tych, którzy w głównej mierze prezentują postawę faul play w sporcie (tabela 6.).

Tabela 6. Odpowiedź badanych uczniów na pytanie: Kto według Ciebie w głównej mierze prezentuje postawę faul play w sporcie? (n=42)

L.p.	Wyszczególnienie	ogółem	
		N	%
01.	Zawodnicy	23	54,8
02.	Trenerzy	4	9,5
03.	Kibice	6	14,3
04.	Działacze sportowi	3	7,1
05.	Sędziowie	3	7,1
06.	Dziennikarze sportowi	0	0,0
07.	Inny, kto?.....	1	2,4
08.	Nie wiem/ nie rozumiem tego	2	4,8

Źródło: badania własne

Tabela 7. Podstawowe źródła wiedzy o fair play wśród badanych (n=42)

L.p.	Wyszczególnienie	Ogółem	
		N	%
01.	Nauczyciel wychowania fizycznego	12	28,6
02.	Rodzice	16	38,1
03.	Koledzy	2	4,8
04.	Internet	3	7,1
05.	TV	7	16,7
06.	Czasopisma	1	2,4
07.	Inne, jakie?.....	1	2,4

Źródło: badania własne

Głównym źródłem wiedzy o fair dla 38,1% badanych uczniów są rodzice, dla 28,6% nauczyciele wychowania fizycznego. Ciekawe jest to, iż na Internet wskazało jedynie 7,1% badanych i jeszcze mniej na kolegów – 4,8%. Jedna osoba, jako „inne, jakie?” wskazała na trenera.

Dyskusja

Na podstawie wyników badań, możliwe były odpowiedzi na pytania badawcze, zaprezentowane w założeniach metodologicznych badań. Zostaną one jednocześnie porównane do wyników badań innych, wybranych autorów.

1. Najbardziej interesujące dla badanych, angielskich uczniów – zawodników podczas oglądania zawodów sportowych są wynik sportowy, rekord, uzyskanie miejsca (tabela 1), konfrontacje z kibicami przeciwnej drużyny w ogóle nie interesuje badanych Anglików.

W artykule przedstawionym przez A. Dąbrowską (2010, s. 131), który ukazuje rezultat badań przeprowadzonych wśród młodych zawodników angielskich i polskich, wyniki wśród zawodników z Anglii się potwierdzają. A dla 7% badanych zawodników z Polski interesujące są prowokujące kłótnie między osobami na boisku.

2. Postrzeganie przez respondentów fair play w sporcie i życiu zostało zweryfikowane na podstawie opinii dotyczących znaczenia czterech komponentów fair play oraz poglądów na temat stwierdzeń dotyczących „czystej gry”.

Ryszard Żukowski, przeprowadzając badania wśród młodzieży, dotyczące rozumienia idei fair play, odnosi się do czterech komponentów wyrażających wartości moralne:

- „Równość szans”, która przede wszystkim obejmuje możliwość zapewnienia sportowcom jednakowych warunków - zarówno udziału w zawodach, w walce sportowej, jak też w treningu - w przygotowaniu do zawodów oraz równością wszystkich ludzi wobec siebie, sprzyja wychowaniu w tolerancji i poszanowaniu odmienności i indywidualności człowieka.

- „Odpowiedzialność” wyraża się zdolnością i gotowością jednostki do ponoszenia konsekwencji za własne postępowanie, w tym także w obliczu niepowodzeń i porażek.

- „Zdrowie” wyznacza granicę między sukcesem a właściwościami organizmu. Postawa wobec zdrowia jest troską jednostki zarówno o własne zdrowie, jak też o zdrowie innych (przeciwnika sportowego).

- „Przestrzeganie przepisów i reguł” jest świadomym aktem poddawania się jednostki obowiązującemu prawu. Przestrzeganie przepisów w sporcie jest podstawowym obowiązkiem ludzi uprawiających go, albowiem warunkuje to osiągnięcie rzetelnego sukcesu, a więc i satysfakcji z aktywności sportowej. Ta wartość ma szeroki wymiar społeczny i obywatelski. Ukształtowane w sporcie postawy wobec przepisów i praw zwykle są przenoszone poza sport, wprowadzane są do codziennego życia” (Nowocien, 2010, s. 80).

Odnosząc się do wyników badań własnych, można stwierdzić, iż badana młodzież z Greig City Academy ma świadomość znaczenia idei fair play i jej komponentów: przestrzegania przepisów, zdrowia, równości szans, odpowiedzialności tak w sporcie, jak i w życiu. Interesujące jest to, iż największe znaczenie przywiązują do zdrowia zarówno w sporcie, jak i w życiu. Następnie w sporcie najbardziej cenią równość szans, a w życiu odpowiedzialność. Bez znaczenia jest dla nich przestrzeganie przepisów (tabela 4).

3. Badani, angielscy uczniowie uznają, iż wola zwycięstwa jest główną przyczyną występowania zachowań faul play i dotyczy przede wszystkim zawodników (tabele 5 i 6). Mnogość postaw faul play w różnorodny sposób niszczy ten sport. Zdaniem P. Kędzi

potrzeba moralnej odbudowy sportu „...wydaje się szczególnie uzasadniona w kontekście piłki nożnej. Występujące w niej od lat problemy z korupcją, brutalnością gry i chuligaństwem futbolowym – wypaczają etyczną wiarygodność tej dyscypliny.”(Kędzia, 2012, s. 9). Słowa te znajdują odzwierciedlenie w opiniach badanych zawodników, którzy wskazując winnych takiej sytuacji nie ograniczają się jedynie do zawodników – grających brutalnie i chcących wygrać za wszelką cenę – ale także do działaczy, którzy nie rzadko zamieszani są w korupcje czy też kibiców, których wygórowane ambicje stanowią często powód do frustracji i agresji.

4. Na podstawie wyników badań własnych można stwierdzić, iż głównym źródłem wiedzy o fair play dla respondentów z Anglii są rodzice (38,1% wskazań). Jedna osoba wskazała na trenera. Potwierdzają to również wyniki badań Jolanty Derbich, przeprowadzone wśród polskich młodych piłkarzy, które ukazują, że bardzo mało jest trenerów, którzy w ogóle poruszają w obecności swoich zawodników tematykę fair play.

Jednakże – oprócz trenerów sportowych - to nauczycieli wychowania fizycznego zazwyczaj widzi się w tej roli. Zdaniem J. Derbich nie ma wątpliwości, że „...najważniejszymi okolicznościami, w których młody zawodnik powinien zetknąć się z ukierunkowanym procesem wychowania prosportowego powinna być lekcja wychowania fizycznego w szkole lub trening w klubie...” (Derbich, 2004, s. 158).

Wnioski

Traktowanie przez respondentów zdrowia jako najistotniejszego komponentu fair play w sporcie i w życiu nie potwierdzają się w wynikach badań innych, wybranych autorów – poza zdrowiem, które jest postrzegane jako komponent fair play w życiu codziennym (A. Dąbrowska, J. Derbich).

W swoich badaniach A. Dąbrowska przedstawiła, iż piłkarze z Polski w wieku 9-10 lat jako najbardziej znaczący komponent fair play wytypowali równość szans, zarówno w sporcie (33,3%) jak i w życiu (60%). Natomiast badani Anglicy w sporcie najbardziej cenią przestrzeganie przepisów (66,6%), zaś w życiu największe znaczenie nadają zdrowiu (53,3%). Rozbieżności pomiędzy wynikami tych badań a prezentowanymi w tej pracy mogą świadczyć o tym, że w zależności od środowiska edukacyjnego może dochodzić do znacznych zmian w postrzeganiu idei fair play i jej komponentów. To potwierdza silne przekonanie o niebagatelnych możliwościach kształtowania osobowości u dzieci i młodzieży przez wychowawców w szkołach czy klubach sportowych. Jak pisze Zofia Żukowska "Sport jest więc tym czynnikiem, który wyzwala u młodzieży energię

i determinację w dążeniu do celu, do kształtowania własnej sylwetki, a także ujawnia idealizm ukryty w każdym człowieku. (...) Jest jedną z najwyższych wartości, które mogą stać się źródłem szlachetnej walki i pokojowego współistnienia." (Żukowska i Żukowski, 2003). Jak wspomina autorka "Wychowanie do tych wartości stanowi podstawę do percepcji wartości olimpizmu w życiu dorosłym..." (Żukowska i Żukowski, 2003, s. 10), a więc tym samym również ideałów fair play, które w olimpizmie stanowią wartość naczelną.

Należy zatem zaznajamiać młodych sportowców z regułami fair play na najwcześniejszym etapie treningu sportowego. I tutaj duża rola nie tylko nauczycieli wychowania fizycznego, ale przede wszystkim trenerów sportowych. Jak wskazują zaprezentowane wyniki badań, nie są oni postrzegani przez młodzież – zarówno w Anglii, jak i w Polsce – jako te osoby, które są głównym źródłem wiedzy na temat znaczenia idei fair play tak w sporcie, jak w życiu codziennym.

Piśmiennictwo

1. Bodasińska A., Czysta gra w sporcie i życiu codziennym, Wydawnictwo AWF Warszawa, Biała Podlaska 2007.
2. Caille A., O pojęciu „fair play” [w:] Fair play – Sport – Edukacja. Żukowska Z. (red.), Warszawa 1996.
3. Dąbrowska A., Fair play w świadomości sportowej młodzieży piłkarskiej w Polsce i w Anglii, [w:] Fair Play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia. Z. R. Żukowscy (red.), Warszawa, 2010.
4. Derbich J., Fair play w świadomości i zachowaniach młodych zawodników piłki nożnej [w:] Fair Play w europejskiej kulturze i edukacji. Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), Klub Fair Play PKOl, Warszawa 2004
5. Kędzia P., Fair play jako kategoria etyczna współczesnego sportu. Szanse i zagrożenia [w:] Fair play w wychowaniu do kulturalnego odbioru widowiska sportowego. J.E. Kowalska, MSW Departament Nadzoru, 2012
6. Kowalska J., Edukacja olimpijska szansą na przeciwdziałanie chuligaństwu na stadionach, [w:] Kultura fizyczna i zdrowotna współczesnego człowieka, A. Kaźmierczak, A. Maszorek-Szymala, E. Dębowska, (red.), Łódź 2008.
7. Kowalska J.E., Kaźmierczak A., Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego "Jestem fair" realizowanego w łódzkich szkołach, MSWiA, Warszawa 2010

8. Krawczyk Z., Kategorie etyki sportu, [w:] Fair play – Sport – Edukacja, Z. Żukowska (red.), Estrella, Warszawa 1996.
9. Lipiec J., Filozofia olimpizmu, Wydawnictwo Sprint, Warszawa 1999.
10. Lipoński W., Od filotimi do fair play i sportmanship – kilka uwag z historii etyki sportu, [w:] Fair Play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia. Z. R. Żukowscy (red.), Warszawa 2010.
11. Lipoński W., Olimpizm dla każdego, AWF Poznań 2000.
12. Manifest Sportowy Międzynarodowej Rady do Spraw Wychowania Fizycznego i Sportu, [w:] Fair play – Sport – Edukacja, Z. Żukowska (red.), Estrella, Warszawa 1996.
13. Muller N., O znaczeniu fair play w sporcie na przestrzeni stuleci, W: Fair play – Sport – Edukacja, Z. Żukowska (red.), Estrella, Warszawa 1996.
14. Nowocien, Zasada fair play źródłem wartości moralnych w wychowaniu poprzez sport, [w:] Fair Play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia. Z. R. Żukowscy (red.), Warszawa, 2010
15. Przyłuska-Fiszler A., Misiuna B., Etyczne aspekty sportu, Wydawnictwo AWF, Warszawa 1993.
16. Zuchora K., Edukacja olimpijska ku wspólnym wartościom, Warszawa 2006.
17. Zuchora K., Edukacja olimpijska w szkole. Sprawa honoru, [w:] Fair play – Sport – Edukacja, Z. Żukowska (red.), Estrella, Warszawa 1996.
18. Żukowska Z., Żukowski R, Fair play i olimpizm w systemie edukacji sportowej młodzieży, [w:] Wychowanie przez sport, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), Warszawa 2003

Źródła internetowe:

1. www.greigcityacademy.co.uk
2. www.uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair